

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

TOMUL 76 – 2025

1–4

SUMAR

STUDII

EMILIAN TELEAGA, ANGELA SIMALCSIK, New results concerning the barrows of the Monteoru culture at Bârsești, in the Curvature Subcarpathians	5
DRAGOȘ MĂNDESCU, Datări radiocarbon pentru necropola din prima epocă a fierului de la Ferigile (jud. Vâlcea) (II) – incluzând o dată obținută pentru „necropola plană” –	35
POLLY LOCHMANN, Harald Hofmann – ein Heidelberger Archäologe in der Dobrudscha	55
DORIN SÂRBU, GABRIEL VASILE, Un mormânt cu cataramă în formă de liră din Câmpia Munteniei.....	93

NOTE ȘI DISCUȚII

CARSTEN MISCHKA, CONSTANTIN PREOTEASA, RADU BĂJENARU, ANCA-DIANA POPESCU, Gradiometric investigations on the <i>Cetățuia</i> hill in Costișa.....	123
DRAGOȘ HĂLMAGI, Din nou despre oameni și pietre. Câteva mărturii privitoare la colecția arheologică a lui Mihail Kogălniceanu	135
GABRIEL IZDRĂILĂ, DANIELA MARCU-ISTRATE, Biserica ortodoxă „Cuvioasa Paraschiva” din Ampoița (com. Meteș, jud. Alba). Preliminarii arheologice	153
ALEXANDRU MORINTZ, Notă asupra denumirii unui sit arheologic medieval: Buftea – <i>La Cârna (La Cârână)/Mănești</i>	177

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

CONSTANTIN C. PETOLESCU, FLORIAN MATEI-POPESCU, Cronica epigrafică a României (XLIV, 2024)	185
LIANA OȚA, Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”	257

MIRCEA VICTOR ANGELESCU, 25 de ani de la apariția Ordonanței Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național.....	325
IULIANA BARNEA, Amintiri din cabinetul de desen	337

TEZE DE DOCTORAT

BOGDAN-ȘTEFAN DEJAN, Decorul ceramic exterior în arhitectura moldovenească a secolului al XV-lea	367
--	-----

IN MEMORIAM

Dan Elefterescu (<i>Crișan Mușețeanu</i>).....	371
Ștefan Olteanu (<i>Oana Damian</i>)	377
Petru Virgil Diaconescu (<i>Minodora Cârțumaru, Florin Gabriel Petrică</i>).....	381

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Tetiana Shevchenko, <i>Clay Figurines of Olbia Pontica, Part I. Collection of the National Museum of the History of Ukraine</i> , Schwabe Verlag, Basel, 2025, 262 p. (Florina Panait-Bîrzescu)	385
Adela Băltăc, <i>Sticla antică din colecția Muzeului Național de Istorie a României/Ancient Glass in the National History Museum of Romania</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 258 p. (Adriana Panaite).....	387
Monica Mărgineanu Cârstoiu, <i>Sur l'architecture de Callatis et Tomis (III–II siècles av. J.-C. – II–III siècles ap. J.-C.)</i> , Editura ARA – „Arhitectură. Restaurare. Arheologie”, București, 2024, 554 p., pl. 1–72 (ilustrație fotografică), pl. I–CXXXVIII (ilustrație desenată, relevee) (Livia Buzoianu).....	389
Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia, Cătălin Dobrinescu, Beatrice Kelemen, Vitalie Bodolică, Răzvan C. Pop, <i>Centenarul cercetărilor arheologice de la CAPIDAVA III. Necropola medievală I</i> , Muzeul Național Brukenthal, Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu, 2024, 186 p. (Oana Damian)	391
Sergiu Popovici, Angela Simalcsik, Ion Ciobanu, Serghei Agulnikov, <i>Turanicii în sudul Moldovei. O perspectivă arheologică și antropologică asupra înmormântărilor medievale și premoderne</i> (Seria „Istории și documente necunoscute” – IDN, Monografii – M 8), Editura Pontos, Chișinău, 2023, 130 p. (Erwin Gáll).....	398
Maria Crîngaci Țiplic (ed.), <i>Spațiul sacru în orașul medieval. Perspective arheologice și istorice</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 346 p. (Flavia-Andreia Anghelescu).....	401
Mihai Bărbulescu, <i>Istoria arheologiei românești. Civilizația românească nr. 33</i> , coordonator Victor Spinei, Editura Academiei Române, București, 2022, 490 p. (Erwin Gáll).....	411
ABREVIERI	419

ÉTUDES ET RECHERCHES D'HISTOIRE ANCIENNE ET D'ARCHÉOLOGIE

TOME 76 – 2025

1–4

SOMMAIRE

ÉTUDES

EMILIAN TELEAGA, ANGELA SIMALCSIK, New results concerning the barrows of the Monteoru culture at Bârsești, in the Curvature Subcarpathians	5
DRAGOȘ MĂNDESCU, Radiocarbon dating for the Early Iron Age necropolis from Ferigile (Vâlcea county) (II) – including a date obtained for the “flat necropolis” –	35
POLLY LOCHMANN, Harald Hofmann – ein Heidelberger Archäologe in der Dobrudscha	55
DORIN SÂRBU, GABRIEL VASILE, A grave with a lyre-shaped buckle from the Wallachian Plain	93

NOTES ET DISCUSSIONS

CARSTEN MISCHKA, CONSTANTIN PREOTEASA, RADU BĂJENARU, ANCA-DIANA POPESCU, Gradiometric investigations on the <i>Cetățuia</i> hill in Costișa	123
DRAGOȘ HĂLMAGI, On people and stones, once again: some testimonies on Mihail Kogălniceanu's archaeological collection	135
GABRIEL IZDRĂILĂ, DANIELA MARCU-ISTRATE, Orthodox church “Saint Paraschiva” in Ampoița (Meteș, Alba County). Preliminary archaeological considerations	153
ALEXANDRU MORINTZ, Note on the name of a medieval archaeological site: Buftea – <i>La Cârna (La Cârână)/Mănești</i>	177

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

CONSTANTIN C. PETOLESCU, FLORIAN MATEI-POPESCU, Chronique épigraphique de la Roumanie (XLIV, 2024)	185
LIANA OȚA, Session annuelle de communications scientifiques de l'Institut d'Archéologie « Vasile Pârvan »	257

MIRCEA VICTOR ANGELESCU, 25 years from the Government Ordinance no. 43/2000 on the protection of the archaeological heritage and the declaration of some archaeological sites as areas of national interest	325
IULIANA BARNEA, Souvenirs du Cabinet de Dessin de l'Institut d'Archéologie.....	337
<i>THÈSES DE DOCTORAT</i>	
BOGDAN-ȘTEFAN DEJAN, Exterior ceramic decoration in Moldavian architecture in the 15 th century	367
<i>IN MEMORIAM</i>	
Dan Elefterescu (<i>Crișan Mușețeanu</i>).....	371
Ștefan Olteanu (<i>Oana Damian</i>)	377
Petru Virgil Diaconescu (<i>Minodora Cărciumaru, Florin Gabriel Petrică</i>).....	381
<i>COMPTE RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES</i>	
Tetiana Shevchenko, <i>Clay Figurines of Olbia Pontica, Part I. Collection of the National Museum of the History of Ukraine</i> , Schwabe Verlag, Basel, 2025, 262 p. (Florina Panait-Bîrzescu)	385
Adela Băltăc, <i>Sticla antică din colecția Muzeului Național de Istorie a României/Ancient Glass in the National History Museum of Romania</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 258 p. (Adriana Panaite).....	387
Monica Mărgineanu Cârstoiu, <i>Sur l'architecture de Callatis et Tomis (III–II siècles av. J.-C. – II–III siècles ap. J.-C.)</i> , Editura ARA – „Arhitectură. Restaurare. Arheologie”, București, 2024, 554 p., pl. 1–72 (illustration photographique), pl. I–CXXXVIII (illustration dessinée, relevées) (Livia Buzoianu).....	389
Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia, Cătălin Dobrinescu, Beatrice Kelemen, Vitalie Bodolică, Răzvan C. Pop, <i>Centenarul cercetărilor arheologice de la CAPIDAVA III. Necropola medievală I</i> , Muzeul Național Brukenthal, Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu, 2024, 186 p. (Oana Damian)	391
Sergiu Popovici, Angela Simalcsik, Ion Ciobanu, Serghei Agulnikov, <i>Turanicii în sudul Moldovei. O perspectivă arheologică și antropologică asupra înmormântărilor medievale și premoderne</i> (Seria „Istории și documente necunoscute” – IDN, Monografii – M 8), Editura Pontos, Chișinău, 2023, 130 p. (Erwin Gáll).....	398
Maria Crîngaci Țiplic (ed.), <i>Spațiul sacru în orașul medieval. Perspective arheologice și istorice</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 346 p. (Flavia-Andreia Anghelescu)	401
Mihai Bărbulescu, <i>Istoria arheologiei românești. Civilizația românească nr. 33</i> , coordonator Victor Spinei, Editura Academiei Române, București, 2022, 490 p. (Erwin Gáll).....	411
<i>ABRÉVIATIONS</i>	419

DECORUL CERAMIC EXTERIOR ÎN ARHITECTURA MOLDOVENEASCĂ A SECOLULUI AL XV-LEA

BOGDAN-ȘTEFAN DEJAN*

Lucrarea de doctorat *Decorul ceramic exterior în arhitectura moldovenească a secolului al XV-lea*¹ (255 de pagini, 126 de figuri și 36 de planșe, șapte capitole la care se adaugă introducerea, concluziile, bibliografia, catalogul descoperirilor și o anexă) analizează un fenomen artistic și arhitectural care s-a manifestat în Moldova între sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XVII-lea, dar a avut deplina dezvoltare în a doua jumătate a secolului al XV-lea, mai precis în timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457–1504).

Motivația alegerii temei și intențiile științifice sunt prezentate în partea introductivă a lucrării (p. 7–10). Lucrarea pornește de la primele piese analizate, datorate lucrărilor de restaurare, efectuate de arhitectul austriac Adolf K. Romstorfer, la Cetatea de Scaun, dar și la alte monumente medievale. Această cercetare are la bază, în principal, descoperirile arheologice, mai ales că documentele epocii și relatările călătorilor străini nu oferă date însemnate. În plus, monumentele medievale existente astăzi au avut mai multe etape de evoluție, majoritatea nemaipăstrând forma și decorația inițiale.

Teza a fost concepută din perspectiva unei abordări istorice și arheologice, pentru a urmări în timp dezvoltarea elementelor de decor, care sunt o sumă a cunoștințelor din epocă, dar și a posibilităților financiare ale comanditarilor, a putinței de a procura anumite materiale și de a angaja meșteri pricepuți, care să realizeze lucrări durabile.

Până în prezent nu există o lucrare generală care să studieze decorația exterioară a monumentelor istorice din Moldova, din punct de vedere al evoluției istorice, având ca bază descoperirile arheologice, dar o lucrare importantă este cea dedicată ceramicii monumentale, având ca autoare pe Mădălina-Oana Mihăilă, care abordează tehnicile de execuție, efectele vizuale și o serie de analize fizico-chimice ale unor

* Muzeul Național al Bucovinei Suceava; e-mail: stefandean@gmail.com.

¹ Teza de doctorat a fost susținută în 27.09.2024, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, sub conducerea dr. Eugen Nicolae, cu o comisie compusă din: dr. habil. Adrian Ioniță (președinte), dr. habil. Daniela Veronica Istrate, prof. univ. dr. Șarolta Solcan și dr. Aurel Stănică.

fragmente². În sinteze dedicate monumentelor medievale din Moldova, cum sunt cele realizate de către Gheorghe Balș sau Vasile Drăguț, există descrieri sintetice ale decorației exterioare acolo unde aceasta era vizibilă în momentul întocmirii lucrărilor. Monografiile arheologice ale unor monumente, cum sunt cele ale bisericii „Sfântul Nicolae” din Rădăuți, realizată de către Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna sau Mănăstirea Probota, întocmită de către Voica Maria Pușcașu, prezintă și elemente de decorație exterioară, atunci când acestea au fost descoperite. Numeroase articole care valorifică descoperiri de ceramică monumentală din nordul Moldovei au fost scrise de către Paraschiva-Victoria Batariuc, Corina Nicolescu, Elena Busuioc, Eugenia Neamțu, Alexandru Artimon, Tereza Sinigalia și alții.

Capitolul I, *Istoricul cercetărilor* (p. 12–28), prezintă noțiuni legate de ceramica monumentală, motivele decorative, tipologia ceramicii, descrierea bisericilor și clasificările propuse de cercetătorii care s-au ocupat direct sau indirect de ceramica monumentală.

Capitolul II, *Izvoarele istorice despre decorația monumentelor* (p. 29–34), enumeră relatările călătorilor străini referitor la descrierea unor construcții din orașele și satele moldovenești. Cu toate că notațiile sunt restrânse și databile mai ales în secolele XVII–XVIII, există și descrieri mai timpurii cu privire la aspectul orașelor, satelor și locuințelor moldovenilor. Unii autori descriu chiar mai detaliat anumite aspecte care le-au atras atenția, dar acestea sunt situații rare și nu includ referiri cu privire la decorația zidurilor sau alte aspecte de detaliu.

Bisericile și cetățile sunt martori tăcuți ai evenimentelor, elemente de decor care nu stârnesc în mod deosebit interesul celor care relatează de-a lungul timpului întâmplări petrecute în Moldova. O construcție poate stârni interesul privitorului prin ceva deosebit sau neobișnuit. Călătorii occidentali nu sunt impresionați de calitățile de constructori ale localnicilor, mărginindu-se să remarce doar că unele biserici sunt frumoase, fără să ofere date suplimentare despre aspectul lor. Documentele păstrate aveau și ele un rol oficial, informațiile despre ctitorii aveau legătură cu comanditarul, cu terenul donat și cu ridicarea lăcașului, nu conțineau detalii privind aspectul acestuia, amănunte considerate, probabil, nesemnificative în contextul respectiv.

În aceste condiții, se dovedește încă o dată rolul esențial pe care l-au avut cercetările arheologice. Acestea au contribuit semnificativ la cunoașterea istoriei unor lăcașuri despre care se știa doar ceea ce era sculptat în pisanie, dacă aceasta exista.

Capitolul III, *Evoluția arhitecturii în Moldova medievală (sec. XIV–XV). Între utilitate și estetică* (p. 35–54), subliniază faptul că rezultatele cercetărilor arheologice cu privire la monumente continuă să fie utilizate, în special pentru că acestea, în mod obișnuit, coboară în timp momentul de fundare al unei biserici; de exemplu, acolo unde s-au realizat cercetări, s-a putut constata existența unei construcții anterioare, uneori cu o vechime considerabilă, la care se pot adăuga posibile etape de construcție și restaurare necunoscute documentar. Studiind bibliografia referitoare

² Mădălina-Oana Mihăilă, *Ceramica monumentală din Moldova. Probleme tehnice. Efecte plastice și cromatice – sec. XIV–XVII*, Editura Academiei Române, București, 2020.

la monumente, cu decor ceramoplastic sau decor *opus mixtum* (alternanța pietrei cu cărămida), se constată că există două categorii de studii referitor la domeniul abordat: analiza monumentelor doar pe baza documentelor istorice și arheologice și studiile de arhitectură, care descriu indirect decorul ceramic.

Capitolul IV, intitulat *Decorul ceramic arhitectural în Moldova: geneză și evoluție* (p. 55–103), urmărește decorul ceramic și tehnica de smălțuire, cu o lungă istorie, care a traversat spațiul și timpul, de la inventarea lor în Orient și până la răspândirea în Europa prin intermediul Bizanțului. Am considerat oportun să facem un scurt istoric al acestui tip de decorare și al modului ingenios prin care meșterii au inventat de-a lungul sutelor de ani tipuri de aranjare a plăcuțelor ceramice, dar și tehnici prin care smălțul devenea mai rezistent și culorile mai intense. Influența artei bizantine asupra creațiilor artistice moldovenești poate fi considerată semnificativă în faza de început a statalității moldovenești.

În Moldova, tradiția bizantină este un reper în manifestările religioase, iar influențele din zona polono-baltică ajung încă din epoca primilor Mușatini în arhitectura cetăților și bisericilor. În studiul redactat de către profesorul Rudolf Gassauer, se analizează material ceramic provenind din diverse puncte ale orașului Suceava din perioada interbelică, afirmându-se că sunt lucrate în Moldova, dar cu influențe din școala gotică și din Renaștere, motivele decorative fiind de tip occidental.

Influențele orientale din arta moldovenească sunt o caracteristică proprie, iar influența gotică din Ungaria prin Transilvania contribuie la formarea artei moldovenești, prin intermediul meșterilor și negustorilor veniți din vest. Remarcate au fost și influențele polone, care au contribuit și ele la dezvoltarea timpurie a arhitecturii construcțiilor din piatră, cu începutul în timpul lui Petru I și desăvârșirea (având un liant în intervalul domniei lui Alexandru cel Bun) în perioada lui Ștefan cel Mare.

Capitolul V, *Categoriile de materiale ceramice decorative în arhitectura moldovenească în secolul al XV-lea* (p. 104–116), analizează evoluția tehnicii de decorație a obiectelor realizate din lut ars, în timp și spațiu, care dovedește o învățare lentă, prin însușirea unor descoperiri tehnologice, obținute în principal în zona orientală și preluate ulterior și în Europa. Inițial, Bizanțul a fost liantul între cele două zone, transmițând obiecte finite, dar și cunoștințe. Răspândirea unei anumite tehnici de decorare a depins de existența unor meșteri capabili să execute etapele complexe ale smălțuirii, de materialele avute la dispoziție, dar și de interesul personal al comanditarului (și de posibilitățile lui financiare) față de anumite decoruri.

Capitolul VI, *Repertoriul construcțiilor cu decor ceramic din Moldova secolul al XV-lea* (p. 117–134), prezintă o listă cronologică a monumentelor care au supraviețuit până în zilele noastre cu decorul ceramic din momentul edificării.

În încheierea acestui capitol, există un tabel care prezintă cronologic decorul păstrat sau descoperit în timpul cercetărilor arheologice la monumentele medievale prezentate în text, pe care îl considerăm relevant pentru înțelegerea evoluției ornamentului exterior, dar și pentru întoarcerea la elemente decorative folosite anterior, precum discurile cu bulb central.

Catalogul descoperirilor (p. 135–189) prezintă piese aparținând categoriei ceramicii monumentale (inclusiv unele inedite), descoperite în timpul cercetărilor arheologice. Pieseile sunt catalogate din punct de vedere al locului descoperirii, dimensiunilor, culorii smalțului și decorului, acolo unde este cazul. Observăm că registrul decorului este variat, întâlnind piese cu decor zoomorf, antropomorf, heraldic și vegetal/floral. Marea majoritate a pieselor din catalog a fost descoperită la Suceava.

În *Concluzii* (p. 190–196) se tratează succint totalitatea informațiilor prezentate în teza de doctorat.

Anexele (p. 197–217) prezintă imagini cu decorul ceramic și evoluția acestuia de la cele mai vechi monumente păstrate din Moldova și până la sfârșitul secolului al XV-lea.

Bibliografia (p. 218–255) cuprinde studii istorice, arheologice și de arhitectură, pagini web, comunicări științifice, manuscrise și fonduri documentare.

Decorul ceramic exterior al monumentelor din Moldova medievală este un subiect care prezintă interes pentru arheologie, istoria unui monument și istoria artei. Deși presupus de la început în estetica gândită de ctitor, decorul ceramic al unui monument oferă numeroase posibilități de valorificare, nu doar din perspectivă estetică. Descoperirea acestui tip de decorație cu milenii în urmă, în Orient, simbolistica utilizată încă de pe atunci, lungul parcurs în spațiu și timp, pentru a ajunge până în Europa și, implicit, în Moldova medievală, reprezintă aspecte care au fost analizate din perspectiva influențelor mixte (occidentale și orientale) pe care spațiul dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră le-a primit de-a lungul timpului, integrându-le într-un mod creator în viața de zi cu zi a oamenilor care au trăit pe aceste meleaguri.

ABREVIERI

ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
AÉ	L'Année épigraphique, Paris, 1888–
AEM	Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
AIIN	Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
AJPhA	American Journal of Physical Anthropology
Angvstia	Angvstia. Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchaeologijaSofia	Archaeologia. Arheologiceski Institut i Muzei pri Balgarskata Akademija na Naukite, Sofia
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapesta
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași – București
BAER	Bibliotheca Anthropologica et Ethnologica Romaniae, București
Banatica	Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BAR	British Archaeological Reports, Oxford
BARIntSer	British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BÉ	Bulletin épigraphique, Paris, 1888–
BMJT	Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BMTA Giurgiu	Buletinul Muzeului „Teoharie Antonescu”, Giurgiu
București.MIM	București. Materiale de Istorie și Muzeografie, București
CA	Cercetări Arheologice, București
CAB	Cercetări Arheologice în București, București
Carpica	Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România
CCDJ	Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CepR	Constantin C. Petolescu, <i>Cronica epigrafică a României</i> , SCIVA, București
Chiron	Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIG	<i>Corpus inscriptionum Graecarum</i> , Berlin, 1828–1877
CIGD	L. Ruscu, <i>Corpus inscriptionum Graecarum Dacicarum</i> , Debrecen, 2003
CIL	<i>Corpus inscriptionum Latinarum</i> , I–XVII, Berlin, 1862–
CLE	F. Bücheler, <i>Carmina Latina epigraphica</i> , Lipsiae, 1897
Dacia	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; Dacia N.S. (nouvelle série), Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Académie Roumaine, Institut d'archéologie « V. Pârvan », București
Danubius	Danubius, Revista Muzeului de Istorie Galați
DE	<i>Dizionario epigrafico di antichità romane</i>
DIR	<i>Documente privind istoria României</i> , București

SCIVA, tomul 76, nr. 1–4, București, 2025, p. 419–421

DNDIA	Documente noi descoperite și informații arheologice, Academia de Științe Sociale și Politice, Material documentar în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, București
DRH	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , București
Electrum	Electrum. Journal of Ancient History, Cracovia
EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Germania	Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
IDR	<i>Inscriptiones Daciae Romanae – Inscriptiile Daciei romane</i> , colecție coordonată de Dionisie M. Pippidi și Ioan Iosif Russu, București, I. <i>Introduce istorică și epigrafică – Diplomele militare – Tăblițele cerate</i> (Ioan Iosif Russu), 1975; II. <i>Oltenia și Muntenia</i> (Grigore Florescu și Constantin C. Petolescu), 1977; III/1. <i>Dacia Superior. Zona de sudvest</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Nicolae Gudea, Volker Wollmann și Milena Dušanić), 1977; III/2. <i>Ulpia Traiana Dacica (Sarmizegetusa)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Ioan Piso și Volker Wollmann), 1980; III/3. <i>Dacia Superior. Zona centrală (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior; Valea Crișului)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Octavian Floca și Volker Wollmann), 1984; III/4. <i>Zona rășaritană</i> (Ioan Iosif Russu), 1988; III/5 <i>Inscriptions d'Apulum</i> (deux fascicules, Ioan Piso), Paris, 2001 (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, XXIV); III/6. <i>Apulum – Instrumentum domesticum</i> , București, 1999 (Cloșca L. Băluță)
IDRE	Constantin C. Petolescu, <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptiones Daciae Romanae. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (Ier-IIIe siècles)</i> , I–II, Bucarest, 1996–2000
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i> , Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Berlin
IGB	G. Mihailov, <i>Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae</i> , I–V, Sofia, 1956–1997
IGLR	E. Popescu, <i>Inscriptiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România</i> , București, 1976
IGLS	<i>Inscriptions grecques et latines de la Syrie</i> , Paris – Beirut, 1923–2012
IGRR	<i>Inscriptiones Graecae ad Res Romanas pertinentes</i> , publiées par R. Cagnat, J. Toutain, G. Lafaye, Paris, 1906–1927
ILB	<i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria Repertae</i>
ILD	Constantin C. Petolescu, <i>Inscriptii latine din Dacia</i> , I–II, București, 2005–2016
Il Mar Nero	Il Mar Nero. Annali di archeologia i storia, Roma
ILNovae	<i>Inscriptions latines de Novae</i> , Bordeaux
ILS	H. Dessau, <i>Inscriptiones Latinae selectae</i> , Berlin, 1892–1916.
IMS I	M. Mirković, S. Dušanić, <i>Inscriptions de la Mésie Supérieure. I. Singidunum et le nord-ouest de la province</i> , Belgrade, 1976
IRT	<i>Inscriptions of Roman Tripolitania</i>
ISM	<i>Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae – Inscriptiile din Sythia Minor</i> , București, I. <i>Histria și împrejurimile</i> (Dionisie M. Pippidi), 1983; II. <i>Tomis et territorium – Tomis și teritoriul său</i> (Iorgu Stoian), 1987; III. <i>Callatis et territorium – Callatis et son territoire</i> (Alexandru Avram), 1999; IV. <i>Tropaeum – Durostorum – Axiopolis</i> (Emilian Popescu),

	2015 ; V. <i>Capidava – Troesmis – Noviodunum</i> (Emilia Doruțiu-Boilă), 1980; VI.2. <i>Supplementa 2. Tomis et territorium Tomis et son territoire</i> (Alexandru Avram, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu), 2018
JAHA	Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
JAS	Journal of Archaeological Science, Amsterdam
Marisia	Marisia, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
MCA (S.N.)	Materiale și Cercetări Arheologice (serie nouă), București
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MN	Muzeul Național, București
Mousaios	Mousaios. Muzeul Județean Buzău, Buzău
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
Peuce	Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări EcoMuzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
PIR	<i>Prosopographia Imperii Romani Saec I. II. III</i> , Berlin, 1933–2015
PME	H. Devijver, <i>Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum</i> , Leuven, I (A–I, 1976), II (I–V, 1977), III (1980; indici)
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Institut für Prähistorische Archäologie, Berlin
Radiocarbon	Radiocarbon. An International Journal of Cosmogenic Isotope Research, Cambridge University Press / Journal at the University of Arizona
RGZM	Barbara Pferdehirt, <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , I–II, Mainz, 2004
RIU	<i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RMD	Margaret M. Roxan, <i>Roman Military Diplomas</i> , London: I. <i>Roman Military Diplomas 1954–1977</i> , 1978; II. <i>Roman Military Diplomas 1978–1984</i> , 1985; III. <i>Roman Military Diplomas 1985–1993</i> , 1994; Margaret M. Roxan, P. Holder, <i>Roman Military Diplomas</i> IV, 2003; P. Holder, <i>Roman Military Diplomas</i> V, 2006
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
SCA	Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCG	Studii și Cercetări de Geografie, București
SCIA–AP	Studii și Cercetări de Istoria Artei, seria Artă Plastică, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SEAT	Studien zur Eisenzeitlichen Archäologie Thrakiens, Rahden/Westf.
SEG	<i>Supplementum epigraphicum Graecum</i> , Leiden, 1923–
SHA	<i>Scriptores Historiae Augustae</i> , Teubner, Leipzig, 1965
SISArch	Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław
SMMIM	Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
Starinar	Starinar. Naučni časopis Arheološkog instituta u Beogradu, Beograd
StCom Pitești	Studii și Comunicări Pitești, Muzeul Județean Argeș, Pitești
Syria	Syria. Archéologie, art et histoire, Beirut
TD	Thraco-Dacica, București
Terra Sebus	Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Tyche	Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn